

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИМОГА ДО СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПЕРЕВІРКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Доброчесність суддів є однією з ключових передумов ефективного функціонування судової системи та забезпечення суспільної довіри до правосуддя. В умовах судової реформи, що здійснюється в Україні в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та вимог переговорного процесу щодо членства, питання правових механізмів перевірки доброчесності суддів Верховного Суду набуває принципового значення [1]. Особливої актуальності ця проблема набула після набрання чинності законодавчими змінами 2021–2022 років, якими було реформовано систему суддівського врядування та запроваджено новий механізм кваліфікаційного оцінювання суддів найвищої судової інстанції.

Поняття доброчесності суддів у міжнародних документах розкривається через систему пов'язаних принципів: незалежність, безсторонність, чесність, порядність, рівність, компетентність та старанність. Бангалорські принципи поведінки суддів (2002), схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН, сформулювали глобальний стандарт доброчесної поведінки суддів [2]. На регіональному рівні Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) у Висновку № 3 (2002) деталізувала принципи суддівської етики та поведінки, зокрема щодо фінансових інтересів, позапрофесійної діяльності та публічних заяв суддів [3].

Законодавство України закріплює вимогу доброчесності як обов'язкову кваліфікаційну умову для зайняття посади судді. Стаття 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що кандидат на посаду судді повинен відповідати критеріям доброчесності, а стаття 83-3 цього Закону зобов'язує Вищу кваліфікаційну комісію суддів (далі – ВККС) враховувати інформацію Громадської ради доброчесності (далі – ГРД) при проведенні кваліфікаційного оцінювання [4]. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» (стаття 28) також вимагає відповідності членів цього органу критеріям доброчесності [5].

Громадська рада доброчесності є унікальним для пострадянського простору інститутом громадянського суспільства, наділеним повноваженнями впливати на кваліфікаційне оцінювання суддів. Механізм її функціонування полягає у підготовці висновків щодо невідповідності суддів критеріям доброчесності, які ВККС зобов'язана враховувати при ухваленні рішень [4]. Подолання негативного висновку ГРД потребує підтримки не менш як одинадцяти з шістнадцяти членів ВККС. Венеціанська комісія у Висновку CDL-AD(2019)027 щодо реформування ВККС та ВРП загалом позитивно оцінила цей механізм, водночас наголосивши на необхідності чіткого законодавчого визначення критеріїв доброчесності [6].

Міжнародний досвід правових механізмів перевірки доброчесності суддів вищих судів є доволі різноманітним. У Польщі спроба запровадження

спеціальної дисциплінарної палати для перевірки суддів спричинила конфлікт з інституціями ЄС та була визнана Судом ЄС порушенням права Союзу [7]. Натомість позитивний досвід Латвії та Литви демонструє ефективність комплексних декларацій про доходи та майновий стан суддів з обов'язковою публікацією і перевіркою незалежними органами. Румунський досвід показує, що доброчесність суддів найбільш ефективно забезпечується через систематичний моніторинг майнового стану та поведінки суддів незалежним антикорупційним органом.

Аналіз конституційно-правових основ доброчесності суддів в Україні свідчить про необхідність законодавчого вдосконалення. Насамперед потрібне чітке нормативне визначення поняття «доброчесність» та переліку конкретних критеріїв її оцінки. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи наголошує на важливості прозорих і передбачуваних критеріїв оцінювання суддів, зокрема щодо обов'язкового декларування потенційних конфліктів інтересів [8].

Значну роль у забезпеченні доброчесності суддів відіграє інститут самовідводу та відводу у судовому процесі. Стаття 36 Цивільного процесуального кодексу України та аналогічні норми інших процесуальних кодексів встановлюють підстави відводу судді, проте практика їх застосування свідчить про недостатню ефективність цього механізму [9]. Удосконалення підстав та процедури відводу суддів Верховного Суду відповідно до стандартів ЄСПЛ щодо безсторонності суду є необхідною складовою реформи.

Доброчесність як кваліфікаційна вимога до суддів Верховного Суду є комплексним правовим поняттям, що охоплює сукупність етичних, майнових та поведінкових стандартів. Наявна в Україні система механізмів перевірки доброчесності – ГРД, ВККС та ВРП – в цілому відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії, однак виявляє серйозні проблеми в правозастосовній практиці. Судова реформа в частині забезпечення доброчесності суддів Верховного Суду потребує законодавчого визначення чітких критеріїв доброчесності, вдосконалення процедур оцінювання та неухильного виконання рекомендацій міжнародних партнерів як обов'язкової умови успішного просування України на шляху до членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 черв. 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125.

2. Bangalore Principles of Judicial Conduct : adopted by the Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity, 25-26 Nov. 2002 / United Nations. URL: https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf

3. Opinion No. 3 (2002) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. Strasbourg : Council of Europe, 2002.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 7–8. Ст. 50.
6. Opinion on the amendments to the Law on the Judiciary and the Status of Judges and amendments to the Law on the High Council of Justice of Ukraine, CDL-AD(2019)027 / Venice Commission. Strasbourg, 2019. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)027-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)027-e) .
7. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Grand Chamber) of 15 July 2021. Case C-791/19, European Commission v Republic of Poland. EU:C:2021:596. URL: <https://curia.europa.eu> .
8. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. Council of Europe, 17 Nov. 2010. URL: <https://rm.coe.int/16807096c1> .
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.